

SLOBODNO VREME I DAROVITOST³

Rezime: U ovom radu istražujemo kako deca i mladi provode slobodno vreme, u pogledu obrazaca ponašanja mladih tokom provođenja slobodnog vremena. Šta su darovitost i talenat i koja je sprega između kreativnog provođenja slobodnog vremena i podsticanja darovitosti dece i mladih. Analizom savremene literature uvideli smo da je jedan od obrazaca ponašanja mladih u slobodno vreme volontersko angažovanje. Rezultati o ovom fenomenu su skromni i time ideja ovoga rada postaje još zanimljivija. Na dalje smo predstavili volontiranje kao jedan od načina kreativnog provođenja slobodnog vremena mladih i predstavili smo neke od sistema organizovanog volonterskog rada. Smatramo da bi promocijom dobrih primera volonterskih angažmana mladih kao kreativnog provođenja slobodnog vremena promovisali volonterski rad kao još jedno polje rada, gde se podstiče darovitost. Umrežavanje formalnih institucija, neformalnih grupa i volonterskih servisa čini se kao mogućnost širenja podrške u razvoju darovite dece i mladih.

Ključne reči: darovitost, kreativnost, talenat, slobodno vreme, volontiranje.

Uvod

Slobodno vreme je društveni fenomen koji se kroz istoriju čovečanstva drugačije poimao. Od perioda kada se slobodno vreme smatralo razlogom za borbu između klasa kao jedno od ljudskih prava, do danas, kao segment vremena koji se širi. Može se posmatrati kao pogodnost ili pretnja pojedincu ili društvu (Mlinarević & Gajger, 2003). Slobodno vreme je važno za razvoj dece i mladih. Pomaže im da zadovolje svoje interese i potrebe i da aktiviraju svoje stvaralačke snage. Kultura slobodnog vremena zavisi od kvaliteta njegovog sadržaja. Posmatrajući kulturu slobodnog vremena jedne grupe, možemo da uočimo obrasce života i čitav društveni i materijalni kontekst te grupe (Mlinarević, & Gajger, 2003). Izreka „kaži mi šta radiš u slobodno vreme pa ću ti reći ko si” objašnjava značaj slobodnog vremena (Fratrić, 2019).

Životni stilovi su relativno stabilni obrasci ponašanja i iskazuju se u svim sferama života. Stil života je „princip koji objašnjava celinu pojedinca” (Adler, prema Hall, Lindzey, 1957: 45, a prema Miliša, & Bugarić, 2013: 82). Ponašanje pojedinca zasniva se na njegovom stilu života. Miliša i Bugarić (2013) navode da pojedinac percipira, uči i pamti ono što je u skladu s njegovim stilom i tako se stil života formira još u djetinjstvu. O životnom stilu pojedinca može se zaključiti prema organizaciji radnog i slobodnog vremena,

¹ bojana.peric-prkosovacki@mf.uns.ac.rs; bojana.peric@tfzr.rs

² snezana.babic-kekez@dh.uns.ac.rs ; snezana.babic-kekez@mf.uns.ac.rs - korespondent

³ Rad je deo projekta br. 179036. Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja R Srbije (2011–2020).

organizaciji svakodnevnice, manirima, oblicima ponašanja, vrednostima koje nosi pojedinac, itd. (Miliša, & Bugarić, 2013).

Izgrađujući svoj stil provođenja slobodnog vremena, mladi nalaze smisao i snagu za buduću organizaciju života. Primetno je u poslednjih nekoliko decenija da su mladi sve manje kreatori sadržaja svog slobodnog vremena, a više konzumenti (Miliša, & Bugarić, 2013; Erceg, 2015). Karakter modernog potrošačkog društva stavlja pojedinca u poziciju potrošača. Čovek se od samog rođenja usmerava da bude pokoran „kreatorima života sa vrha piramide” (Pljakić, 2014) i onemogućava se da ispolji svoje stvaralačke sposobnosti, odnosno svoju kreativnost (Smith, 1980). Da li to znači da ćemo biti u manjoj meri kreatori svog slobodnog vremena i/ili života?

Tokom istorije pojam slobodnog vremena se drugačije posmatrao i definisao. Za stare Grke slobodno vreme je vreme posle rada. Aristotel kaže da je krajnji cilj rata – mir, a posla – slobodno vreme. Za Platona, Sokrata i Epikura sreća postoji samo u slobodno vreme. Starogrčko *shole* (lat. *Schole*) označavalo je slobodno vreme i odmor. Ali, ta reč je označavala i učenje i vođenje učenih razgovora (Gurević, 1994, prema Erceg, 2015).

Slobodno vreme u srednjem veku je bila privilegija aristokratije. Prosečan srednjovekovni čovek ili nije imao slobodno vreme, ili je njegovo slobodno vreme bilo determinisano crkvenim tabuima. Aristokratija je svoje slobodno vreme popunjavala sa „sedam viteških veština” kao sistemom obrazovanja. Apsolutna suprotnost slobodnog vremena radnom vremenu pojavljuje se tokom industrijske revolucije. Može se tako reći da, istorijski slobodno vreme ima tačku nastanka u periodu nastanka građanskog društva (Erceg, 2015).

Prema autoru Dumazdieru to je pogrešno, jer se vreme definiše samo u odnosu na profesionalne obaveze (rad). Smatra da bi vreme trebalo da posmatramo i u odnosu na druge obaveze, na primer, porodične i društvene, koje on dodeljuje poluslobodnom vremenu ili poludokolici. Dumazdier je autor koji je 1926. godine dao jednu od najprihvatljivijih definicija slobodnog vremena. Ovaj autor slobodno vreme vidi kao skup aktivnosti kojima se pojedinac može potpuno predati, bilo da se odmara ili zabavlja, informiše ili uči, dobrovoljno društveno angažuje ili da ostvaruje svoju slobodnu stvaralačku sposobnost (Dumazdier, 1963).

Joffre Dumazdier u svojim radovima analizira dvosmislenost slobodnog vremena XIX veka i ističe tri glavne funkcije slobodnog vremena: opuštanje, zabava i slobodni razvoj. Zabavu stavlja u perspektivu kulturne demokratije koja zahteva novu politiku obrazovanja, informisanja, institucija, novi humanizam. Na dalje, ovaj autor razdvaja aktivnosti van rada na dva tipa: 1) društveno-obavezne aktivnosti prema vlastitom izboru, društvene i porodične, učenje, dodatni rad i sl. i 2) aktivnosti koje pojedinac bira isključivo svojom slobodnom voljom. Pa tako prve definiše kao aktivnosti poluslobodnog vremena, a druge kao aktivnosti dokolice (Dumazdier, 1963).

Mlinarević i Gajger (2003) razmatraju dokolicu kao vreme koje karakteriše stvaralaštvo, dok slobodno vreme posmatraju kao masovnu pojavu demokratskog društva. Dokolica je ideal koji nije moguće lako ostvariti, jer bi trebalo da bude ispunjen stvaralačkim radom. To je proces pretvaranja slobodnog vremena u svesnu i kreativnu dokolicu, kojoj treba težiti (Mlinarević & Gajger, 2003).

Danas, neki autori (Etzion, Eden i Lapidot, 1998; Sonnentag & Baier, 2005, Koković, 2006) slobodno vreme vide kao odvojenost od posla sa idejom oporavka od posla. Iskustvo oporavka poput psihološkog odvajanja od posla definiše se kao aktivnosti slobodnog vremena koje mogu da doprinesu uspešnom oporavku od posla. Psihološka odvojenost od posla odnosi se na osećaj mentalne odvojenosti od radne situacije i „isključenja” sa posla (Etzion, Eden i Lapidot, 1998; Sonnentag & Baier, 2005) i može se postići utapanjem u

aktivnost koja se razlikuje od radnih aktivnosti. Doprinosi oporavku, jer pomaže u obnavljanju resursa koji su potrošeni tokom dana na poslu. Deo vremena kada je radna uloga isključena, kada se pojedinac ne oseća kao nosilac radne uloge, već kao „pravi” ili „istinski ja”, kao ličnost, jeste slobodno vreme. Trenuci kada bi bili lišeni svih dužnosti i u kojima bi se pojedinac potpuno prepuštao sopstvenom izboru je dokolica (Koković, 2006).

Na žalost, slobodno vreme postaje sve ređa pojava. Kako radno vreme traje sve duže, mnogi ljudi imaju sve manje vremena za aktivnosti kojima vole da se bave u vreme dokolice. Mnogi posao nose kući, tako da većina radi posao kod kuće ili svoje slobodno vreme provedu u mislima o poslu. Sve manje vremena posvećuju sebi i ne obraćaju pažnju koliko kreativno i zaista slobodno provode svoje slobodno vreme (Fratrić, 2019).

Slobodno vreme u sistemu obrazovanja i vaspitanja

Kako bi slobodno vreme sagledali u okviru sistema obrazovanja, definisaćemo ga kao jednog od faktora vaspitanja. Vaspitanje je pojam koji obuhvata celokupne pozitivno usmerene uticaje i uslove koje kreira društvena zajednica sa ciljem podsticanja razvoja ličnosti i podrške procesu samoformiranja. Dakle, vaspitanje je celoživotni proces svesnog međuljudskog odnosa i komuniciranja. Ono je namerna, sistematična i organizovana delatnost usmerena na razvoj pojedinca i njegove ličnosti. Upravo navedene karakteristike razlikuju vaspitanje od ostalih slučajnih i improvizovanih uticaja u društvenoj sredini (Antonijević, 2013, prema Rečniku omladinske politike, 2015).

Obrazovni sistem (eng. *educational system*) je formalni skup svih relevantnih elemenata koji su povezani relacijama na određeni način kako bi se ostvarili ciljevi u toj oblasti. U Republici Srbiji obrazovni sistem obuhvata različite nivoe obrazovanja: predškolsko vaspitanje i obrazovanje, osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje. Visoko obrazovanje i obrazovanje odraslih podvode se pod posebne norme iz istoimenih zakona koji ih propisuju. Ovim zakonima definišu se opšti principi i načela prema kojima svaki nivo obrazovanja u sistemu treba da se odvija. Neki od najopštijih principa su: jednako pravo i dostupnost obrazovanja i vaspitanja, kvalitet obrazovanja, usklađenost sa potrebama i interesovanjima onih koji se obrazuju i vaspitavaju, nastavljavanje i upotpunjavanje obrazovanja tokom celog života i dr. (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, a prema Rečniku omladinske politike, 2015).

Formalno obrazovanje (eng. *formal education*) definiše se kao institucionalno obrazovanje, odnosno obrazovanje, koje se dešava unutar institucija koje pripadaju sistemu formalnog obrazovanja, koji je u zakonu jasno određen i definisan sistem, pa time i legitiman. Krajnji ishod procesa u formalnom obrazovanju je sticanje određenih znanja i sposobnosti koje država prepoznaje obrazovnim statusom, odnosno diplomom kroz obrazovnu instituciju. Institucija je ona koja kontroliše ciljeve i sredstva učenja u procesu formalnog obrazovanja (Kuka, 2006, a prema Rečniku omladinske politike, 2015: 23).

Neformalno učenje (eng. *non-formal learning*) je svaki vid obrazovanja koji se sprovodi van formalnog obrazovnog sistema, iako može predstavljati dopunu formalnom obrazovanju. Odnosi se na lični i društveni razvoj. Neformalnim učenjem stiču se znanja, veštine i kompetencije koje su usmerene na razvoj ličnih potencijala i vrednosti. Aktivnosti u neformalnom učenju odvijaju se prema principima dobrovoljnosti i aktivnog učešća oslanjajući se na iskustva onih koji u njima učestvuju. Ono se naziva još i vaninstitucionalno učenje i označava proces koji se dešava van obrazovnih institucija sa jasnim ciljem procesa učenja.

Informalno učenje (eng. *informal learning*) podrazumeva proces učenja koji se odvija spontano, kontinuirano i neplanski, tokom čitavog života, pri čemu pojedinac stiče stavove,

vrednosti, veštine i znanja od različitih uticaja i resursa u sopstvenoj sredini i iz svakodnevnih iskustava (porodica, grupa vršnjaka, komšije, susreti, biblioteka, mas-mediji, posao, igra).

Informalno učenje, takođe, prepoznaje se i kao implicitno učenje koje je u Nacionalnom okviru kvalifikacija definisano na sledeći način: implicitno učenje označava proces koji se odnosi na situacije u kojima učenje nije jasan i unapred definisan cilj, ali se svejedno dešava (npr. učenje kroz rad) (Povelja Saveta Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanju za ljudska prava 2010, a prema Rečniku omladinske politike, 2015: 23).

Dakle, aktivnosti slobodnog vremena dece i mladih bi mogli da svrstamo u aktivnosti neformalnog i informalnog obrazovanja, ali kao deo sistema vaspitanja. Kao deo sistema vaspitanja očekuje se da formalni sistem može da utiče na interesovanja, stilove i načine provođenja slobodnog vremena, jer očekujemo da sistem vaspitanja deluje jedinstveno. Kako je u sistemu vaspitanja jasno definisana potreba rada sa darovitima, možemo prepoznati opet uticaj, ali i sistemska briga uvezanosti rada sa darovitima i kreativno provođenje slobodnog vremena. Kako bi mogli da pojasnimo vezu podsticanja darovitosti, formalnog sistema obrazovanja (škole) i slobodnog vremena dece i mladih?

U opusu svog rada B. Glaser (William Glasser) definiše pojam *kvalitetna škola*. Glaser smatra da malo učenika u tradicionalnim školama kvalitetno radi „jer ono šta se od njih traži i kako se traži ne poboljšava kvalitet njihovog života” (Glasser, 1993: 33). Nije teško odrediti i razumeti pojam kvalitetne škole, prema rečima Glasera, jer se on vezuje za pet temeljnih potreba definisanim prema teoriji izbora – ljubav, moć, sloboda, zabava i preživljavanje. Ukoliko škola zadovolji jedan ili više od ovih pet potreba, možemo da govorimo o kvalitetnoj školi.

Prema teoriji izbora, čovek kad se rodi počinje da razlikuje ugodnost od neugodnosti, i shvati da je ugodnost bolja od neugodnosti. Zatim, čovek brzo nauči da se hrani kako bi preživeo, a sva ponašanja vezana za preživljavanje su ugodna. Odrastanjem naučimo da je ugodno biti voljen i voleti. Zbog sposobnosti da osećamo ugodnost, naučimo da se zabavljamo, takođe, ugodno je biti slobodan i imati nešto kontrole nad onim što se nama događa, a to je moć (Glasser, 1993: 34). Odrastanjem čovek skupi dovoljno iskustva i shvati da sve što se događa na polju zadovoljavanja potreba potrebno je planirati, truditi se i biti strpljiv. Ukoliko nastavnik uspe da nauči svoje učenike da planiraju, da se trude i da budu strpljivi kako bi njihove potrebe bile zadovoljene, učiniće povoljne uslove za kvalitetnu školu.

Uspostavljanje veze podsticanja darovitosti, formalnog sistema obrazovanja (škole) i slobodnog vremena dece i mladih trebalo bi potražiti u izgrađivanju kulture korišćenja slobodnog vremena. Škola, kao osnovna vaspitno-obrazovna institucija, u saradnji sa roditeljima i drugim vaspitnim organizacijama bi trebalo da podrži mlade u „pronalaženju sebe i svog smisla”. Slobodno vreme je ispunilo svoje funkcije i doprinelo razvoju mlade osobe samo onda kada postane prostor u kojem se mlad čovek spontan, jednostavan i prirodan (Grandić & Letić, 2009).

Kreativnost, darovitost i talenat

„Kreativnost je interakcija između sklonosti, procesa i okoline pomoću koje pojedinac ili grupa stvara uočljiv proizvod koji je istovremeno nov i koristan u socijalnom kontekstu” (Plucker & Barab, 2005: 201). Iako kreativnost uključuje latentne, neprimetne sposobnosti i procese, Plucker i sar. zalažu se za važnost generisanja i identifikovanja ponašanja, proizvoda, ideja iz kojih dokazali prisustvo kreativnosti.

Darovitost, za autore Plucker i Barab (2005) je takođe konstrukcija oblikovana višestrukim uticajima, a njegovo postojanje je najbolje utvrditi o izvanrednim postignućima u određenom društvenom kontekstu. Primer kojim autori potkrepljuju ovu definiciju je polaznik (učenik) koji je pohađao kurs sa mnogo grupnog rada, samoregulacije i kreativnosti zahvaljujući njegovom konstruktivističkom nastavnom programu zasnovanom na problemima. Ishodi učenja polaznika nakon prve polovine kursa bio je veoma loš, a socijalne interakcije sa vršnjacima nisu bile konstruktivne. U drugoj polovini kursa, kada je obezbeđen individualni rad sa polaznikom, instruktor je shvatio da je polazniku bilo neugodno u nastavnom okruženju u kojem je bila potrebna samoregulacija, sa drugačijim društvenim miljeom. Sve definicije darovitosti podrazumevaju neophodnost socijalnog konteksta, jer je takav kontekst neophodan za određivanje da li će pojedinac biti procenjen kao nadaren (Plucker & Barab, 2005)

Područje obrazovanja darovitih se kreće oko dva ključna pojma: darovitost i talenat (Gagné, 2005). Ganje (Gagné, 2005), definišući ova dva pojma, predstavio je različito poimanje ovih pojmova. On smatra da naučnici u ovoj oblasti, trudeći se da objasne ove pojmove, zapravo ih ograničavaju. Od slučaja da se pojam talenta ne pojavljuje ili nije definisan preko stava da su sinonimi ili nediferencirani, do definicija da jedan pojam potpada pod drugi, odnosno da jedan sadrži drugi. Ipak, izdvaja da naučnici neprekidno spominju jednu određenu ideju u skoro svakoj raspravi. Ganje (Gagné, 2005) izdvaja da naučnici implicitno ili eksplicitno priznaju razliku između pojmova darovitost i talenat, novih oblika obdarenosti, donekle urođenih i obično genijalnih u detinjstvu, i potpuno razvijenih oblika darovitosti kod odraslih. Razlika se izražava terminima kao što su potencijal naspram postignuća, sklonost nasuprot ostvarenju. Diferencirani model darovitosti i talenta (DMGT, Gagne, 2005) koristi to razlikovanje kako bi usudio svoje definicije dva koncepta: darovitost označava posedovanje i upotrebu izvanrednih prirodnih sposobnosti, dok talenat označava kao izvanredno vladanje sistematski razvijenim sposobnostima (veštinama) i znanjem (Gagne, 2005).

Teorija darovitosti Francoys Gagne (2005) je višeznačna i specifična. Ganje navodi u DMGT modelu četiri katalizatora: (1) intrapersonalne promenljive, kao što su motivacija i ličnost, (2) uslovi okoline (okruženje, ljudi, aktivnosti i događaji), (3) razvojni procesi (učenje, obuka i vežbanje) i (4) faktori šanse/potencijalni faktori (Subotnik & Jarvin, 2005; Gagne 2005). U hemiji pojam katalizator označava supstance uvedene u hemijsku reakciju, obično da bi je ubrzale. DMGT tvrdi da su elementi talenata prirodne sposobnosti, koje se polako transformišu u određene veštine. Talenat se meri kroz nivo vladanja veštinama. Katalizatori intrapersonalne promenljive, uslovi okoline i potencijalni faktori nisu važne za procenu talenta već utiču na pravac – olakšavanje nasuprot ometanju – i jačina uzročnog uticaja na razvojni proces (Gagne, 2005). DMGT uvodi 4 katalizatora koji su deo složenog procesa razvoja talenata i zaključujemo da je jedan od i socijalno okruženje.

Darovitost treba umeti uočiti i prepoznati. Neretko se darovitost pojedinca/učenika manifestuje u drugačijem ili atipičnom obliku ponašanja, pa se tako može zanemariti. Kada se dalje primeti, postavlja se pitanje na koji način pristupiti, kako darovitom detetu mu pružiti podršku i omogućiti razvoj njegovih sposobnosti, interesovanja i potreba. Darovita deca su drugačija od većine svojih vršnjaka. Ali, ona su i međusobno vrlo različita (Grandić, & Letić, 2009) Broj dece i mladih koji poseduju darovitost, kao potencijal, daleko je veći od onih koji taj potencijal i realiziraju. Osnovni razlog za to jeste pasivno nepovoljan uticaj okoline, odnosno okolina ne pruža odgovarajuće uslove za ostvarivanje potencijala. Bavljenje darovitim učenicima može se svesti na dva osnovna pitanja: pitanje njihove identifikacije i pitanje njihovog obrazovanja i vaspitanja (Gojkov, & Stojanović, 2014).

Podsticanje darovitosti kreativnim provođenjem slobodnog vremena

Način provođenja slobodnog vremena je jedna od određujućih karakteristika stila života pojedinca, tako i dece i mladih. Tokom slobodnog vremena pojedinci dobijaju slobodan prostor za lični izbor. Kod mladih kao dela populacije slobodno vreme i načini kako ih provode još je specifičnije. Kada se zaustave svakodnevne rutine, popuste pritisci odraslih, mladi imaju priliku da pokušaju da otkriju svoje sklonosti, zadovolje svoje želje, pronađu nova interesovanja ili jednostavno da ne rade ništa. Za mlade, gotovo da nema važnijeg vremena od slobodnog vremena (Stepanović, Videnović, & Plut, 2009). Ganter i Mur (Gunter and Moore, 1975, a prema Stepanović, Videnović, & Plut, 2009) vide slobodno vreme kao proizvod postindustrijske ere. Smatraju i da su mladi upravo njen produkt, tvrdeći da se mladost i ponašanje mladih gotovo u potpunosti mogu definisati vremenom oslobođenim od obaveza.

U dosadašnjim istraživanjima slobodnog vremena mladih prema autorima Stepanović, Videnović, & Plut (2009) akcenat se stavlja na prikupljanje podataka o učestalosti aktivnosti mladih tokom slobodnog vremena. Tako se u nekim istraživanjima slobodno vreme posmatra zavisno od toga da li je provedeno aktivno ili pasivno, da li su vršnjaci ti koji usmeravaju aktivnost, koje aktivnosti su prisutne, koje kompetencije mladi angažuju baveći se određenim aktivnostima (Halpern, 2005, Bjarnadóttir, 2004, prema Stepanović, Videnović & Plut, 2009). U istraživanju Brajna i Silsen (De Bruyn & Cillessen, 2008) izdvojena su četiri faktora, preko kojih se opisuje ponašanje mladih u ovom periodu dana: socijalne aktivnosti, stvaralačke aktivnosti, aktivnosti posvećene sportu i automobilima i radu na kompjuteru. Po učestalosti, koje aktivnosti koliko primenjuju mogu biti grupisani u grupe okrenute ka: sportu i druženju, školi, volonterskom radu i zarađivanju novca. Najveći broj ispitanika pripada grupi koja je okrenuta školi (Bartko, & Eccles, 2003).

U opsežnom predstavljanju rezultata istraživanja sa ciljem ispitivanja obrazaca ponašanja mladih u slobodno vreme (Stepanović, Videnović & Plut, 2009) može se uopšteno zaključiti da mladi biraju aktivnosti svoje (neformalne) grupe ili supkulture kojoj pripadaju. Neformalne grupe mladih konstituišu se prvenstveno prema njihovim interesovanjima. Ispitivanje različitih interesovanja, prihvatanje ili odbacivanje nekih od njih, suočavanje i testiranje interesovanja u odnosu na zahteve realnosti i sopstvene mogućnosti je karakteristika mladih. Žarišna interesovanja (Stepanović, Videnović, & Plut, 2009) su aktivnosti koje daju identitet nekoj potkulturnoj grupi. Sličnost u interesovanjima je ono što članove jedne grupe okuplja, a slobodno vreme je idealan prostor za njihovo ispoljavanje. Dakle, sadržaji i aktivnosti kojima se mladi u slobodno vreme bave najčešće su manifestacija njihovih potreba i interesovanja. Ilišin ispituje interesovanja mladih i vezu sa načinom provođenja slobodnog vremena (Ilišin, 1986, 2002 prema Stepanović, Videnović, & Plut, 2009). Ovaj autor tako izdvaja sedam faktora (kulturnih obrazaca): elitni, urbani, zaokupljenost društvenim radom, sportom, medijima, ruralni i zaokupljenost muzikom. Aktuelnija istraživanja pokazuju da je orijentacija ka zabavi danas ipak dominantna. Konačno, rezultati autorki Stepanović, Videnović i Plut (2009) pokazuju grupisanje aktivnosti i sadržaja kojima se mladi bave tokom slobodnog vremena, odnosno koji obrasci ponašanja pokazuju da je moguće opisati koherentne modele ponašanja srednjoškolaca u slobodno vreme. Izdvojeno je pet faktora ili obrazaca ponašanja mladih: akademski, obrazac orijentisan na sport, obrazac okrenut lakoj zabavi, obrazac orijentisan na izlaske i obrazac orijentisan na muziku i kompjutere.

Povoljna socijalna klima omogućava stvaranje mogućnosti za sticanje širokog opšteg znanja, raznovrsne ponude kulturnog života i promovisanje značaja darovitosti za društvo i pružanju prostora darovitima da ispolje stvaralaštvo (Letić & Grandić, 2009). Promovisanje

darovitosti od strane društva kao poželjnog svojstva ličnosti čini da darovita ličnost razvije svoj talenat. Uvida se dobrobit darovitosti ka društvu. Razmatranje razloga za bavljenje problematikom darovitosti, opravdava društvena potreba koja proističe iz saznanja da je za optimalno funkcionisanje društva u celini neophodan doprinos pojedinaca koji se ističu velikim učinkom na području nauke, tehnike i umetnosti, politike, itd. (Gojkov & Stojanović, 2014).

Obrazovno-vaspitne institucije, kao jedan od faktora obrazovanja i vaspitanja svakako daje svoje programe za podsticanje darovitosti. U našoj zemlji i u inostranstvu, možemo da zapazimo različite načine kako da identifikujemo darovitost i kako da podstaknemo razvoj darovitih pojedinaca. Istraživanja pokazuju da je potrebno da omogućimo darovitim: različite izazove, slobodu izražavanja, nezavisnost u delovanju, razvijanje samostalnog mišljenja, originalnost u stvaralačkom ispoljavanju, nekonformizam u ponašanju, produktivno znanje, istraživanje, stvaranje novih ideja, otkrivanje i na originalan način rešavanje problema i sl. Oni imaju potrebu da stvaraju novo u svim domenima čovekove individualne i socijalne egzistencije i emancipacije. Ipak, autor VanTassel-Baska (2005) naglašava da u eri „nijedno dete da ne ostane iza” (eng. NCLB – No child left behind, VanTassel-Baska, 2005), jedan deo populacije je zanemaren. To je nadaren i talentovan učenik čije potrebe zahtevaju pažnju škole. Većina izjava o misijama škola o podsticanju darovitih samo promovise nameru da se svako dete edukuje u skladu sa svojim potencijalima. Mnogo puta ove reči nemaju vrednost za nadarene učenike, jer dosadno sede u učionicama. Navodeći konkretne načine rada i moguća rešenja u radu sa darovitim, u okviru školskog sistema navodi da škole retko mogu same da ih ispune. Potrebno je aktivno partnerstvo sa porodicama kako bi se obezbedilo da učenici u pravo vreme dobiju dobre šanse, odgovarajućeg intenziteta. Pristup u radu sa darovitim je veoma „individualan i zavisi od domena talenata, nivoa sklonosti i interesovanja učenika i razvojne faze samog talenta. Proces razvoja talenata ranjiv je na postavljanje, osujećivanje i čak zatvaranje u ključnim fazama života dece” (Van Tassel-Baska, 2005: 97).

Daroviti žele da budu aktivni, da slobodno postavljaju pitanja i traže odgovore i da pronalaze alternative. Odgovara im komunikacija koja ne ograničava individualnost, već omogućava njihovu vlastitu afirmaciju. Podrška, pomoć i razumevanje, ohrabrivanje da proširuju svoje mogućnosti, da njihov rad vodi da dožive uspeh i radost je prirodni put stvaranja (Gojkov, & Stojanović, 2014).

Posebni programi u redovnom sistemu obrazovanja naglašavaju da daroviti dobijaju odgovarajući izazov u svom školovanju (Jolly, 2009). Ovi programi u SAD, tokom XX veka se mogu okarakterisati kao ubrzanje, obogaćivanje, posebno grupisanje ili njihova kombinacija. Obogaćivanje, strategija koja se uglavnom koristila kod dece osnovnoškolskog uzrasta u nastojanju da ostanu sa svojim vršnjacima, pruža obrazovna iskustva koja prevazilaze redovni kurikulum, omogućavajući dublje istraživanje teme na naprednijem nivou. Posebno grupisanje odabrane dece temeljilo se na intelektualnim sposobnostima kako bi zajedno radili na obogaćenom programu. Ubrzanje, jedna od najranijih obrazovnih alternativa za nadarene, omogućavalo je učenicima da se kreću kroz nastavni plan i program naprednim tempom. Pedesetih godina prošlog veka u SAD rani ulaz na fakultete postajao je sve češći. Neki autori ipak smatraju da ubrzanja negativno utiču na decu u smislu društvenog razvoja (Jolly, 2009).

Van obrazovno-vaspitnih ustanova, u toku slobodnog vremena, daroviti mogu da učestvuju u aktivnostima koje su organizovane od strane škole i koje se obično smatraju „vannastavnim” aktivnostima. Osim vannastavnih aktivnosti, programe slobodnog vremena mogu da ponude različite neformalne grupe i organizacije civilnog društva ili crkvene grupe (Olszewski-Kubilius, & Lee, 2004). Prema Hofferthu i Jankunienu (2001, prema

Olszewski-Kubilius & Lee, 2004), koji su proučavali nekoliko vanškolskih aktivnosti za darovitu decu sedme godine, izdvajaju da deca svoje slobodno vreme više provode u organizovanim, strukturiranim aktivnosti (sportske škole ili aktivnosti nevladinih organizacija), nego u aktivnostima slobodnog izbora, na primer čitanje knjige. Deca starijeg uzrasta više vremena provode u slobodnom izboru, kao što je gledanje TV programa (20%), aktivnosti vezane za nastavne aktivnosti (15%) ili za učenje (14%), dok su najmanje zajedničke školske aktivnosti (4%), kućni poslovi (4%) i sportske (4%) (Posner, & Vandell, 1999, prema Olszewski-Kubilius, & Lee, 2004). Ostala istraživanja takođe pokazuju da su darovita deca uključena u aktivnosti slobodnog izbora u toku svog slobodnog vremena. To su aktivnosti koje mogu biti u vezi sa njihovim hobijima, različitim drugim temama, kao što je novinarstvo, kreativno pisanje, slikanje, sviranje nekog instrumenta. Roditelji bi, prema svojoj ulozi, mogli da budu moćni saveznici u prepoznavanju dara kod svog deteta. Obezbeđujući resurse za istraživanje i oprobavanje dece i mladih svojoj deci pružaju mogućnost da iskažu dar ukoliko on postoji (Olszewski-Kubilius, & Lee, 2004).

Rezultati istraživanja o provođenju slobodnog vremena mladih (Petrović, & Zotović, 2010), koje je sprovedeno u Vojvodini prikazuju da je najčešća aktivnost kojom mladi ispunjavaju slobodno vreme slušanje muzike (90%), druženje (78,5%) i izlasci (74,5%). Sledi gledanje TV, SMS dopisivanje i pomaganje roditeljima u obavljanju kućnih poslova. Aktivnosti zastupljene sa manje od 20% su kreativne i stvaralačke aktivnosti, rekreacija, aktivnosti u kulturno umetničkim društvima. Posete bioskopima, pozorištima, koncertima, svega 12,8% i učenje stranih jezika 12,6%. Podaci ostalih studija sprovedenih u Srbiji, u poslednjih desetak godina, pokazuju da su, takođe, najmanje zastupljene kreativne i stvaralačke aktivnosti (Cvetičanin, 2007; Krnjaić i Stepanović, 2013; Pešić i sar., 2012; Stepanović i sar., 2009, prema Krnjajić, 2018).

Rezultati istraživanja sprovedenog metodom 24-časovnog vremenskog dnevnika (metoda utvrđivanja „budžeta vremena”, Pešić, 2012, prema Krnjajić, 2018) pokazuju da su veoma malo zastupljene aktivnosti usmerene „ka aktualizaciji stvaralačkih potencijala i razvoju interesovanja i kompetencija, kao što su sekcije, hobi, volontiranje itd.” (Krnjajić, 2018: 206). U okviru istraživanja (Petrović, & Zotović, 2010), na pitanje „Koje oblike aktivnosti bi trebalo uvesti u tvojoj školi da bi kreativno koristili slobodno vreme?”, ispitanici su se izjasnili da su to sportske aktivnosti (54%), obrazovne aktivnosti (20%), a zatim slede zabavne i kulturne.

Važno je podsticati decu i mlade da se bave kreativnim aktivnostima, jer one pružaju mogućnosti za isprobavanje i razvijanje interesovanja, sposobnosti i talenata mladih (Krnjajić, 2018, Hunter, & Csikszentmihalyi, 2003; Winner, 2000). Učešće u različitim kreativnim aktivnostima je podsticajno za razvoj mladih (Mlinarević & Gajger, 2003). Ali, to bi trebalo da budu aktivnosti koje mladi biraju slobodno, izdvajajući svoje slobodno vreme. Mladi tada stvaraju nešto novo za sebe. To novo ne mora da ispunjava kriterijume zaista novog, već mislimo o kreativnosti mladih u svakodnevnom životu u kojoj učestvuju i stvaraju za sebe neobične i originalne ideje (Krnjajić, 2018). Dakle, slobodno vreme, koje se kreativno provede, pomaže mladima da aktiviraju svoje stvaralačke sposobnosti (Mlinarević, & Gajger, 2003).

Rezultati istraživanja stvaralačkih aktivnosti adolescenata, operacionalizovane kroz hobije, pokazuje da se mali broj adolescenata redovno bavi pojedinim istraživanim kreativnim aktivnostima (Krnjajić, 2018). Rezultati u okviru šireg ponovljenog istraživanja o slobodnom vremenu mladih (Davidović i sar., 2016 prema Krnjajić, 2018) potvrđuju nalaze o niskoj zastupljenosti individualnih stvaralačkih aktivnosti kod adolescenata. Među najzastupljenijim hobijima su: crtanje i slikanje (8,7%), bavljenje muzikom, sviranje (6,8%), bavljenje fotografijom (5,8%) i pisanje bloga (4,8%). Zatim kolekcionarstvo (4,4%),

programiranje i pronalazaštvo (4,3%), grafički dizajn (3,1%), pisanje poezije i proze (2,5%) i pravljenje nakita (1,2%) (Krnjajić, 2018).

U istraživanju o obrascima ponašanja tokom slobodnog vremena mladih (Stepanović, Videnović, & Plut 2009), autori su izdvojili volonterski rad kao jedan od obrasca kao sklonosti mladih da se angažuju kroz vanškolske aktivnosti (škola jezika, muzička škola, ples, gluma i sl.) Volontiranje mladih je ispitivano varijablom koja se odnosi na broj volonterskih akcija u kojima je ispitanik učestvovao. Procenat je vrlo skroman, gotovo zanemarljiv. Ukoliko su akcije organizovane preko škole (skupljanje novca u humanitarne svrhe, skupljanje stare hartije i sl.), najzastupljenija volonterska aktivnost je udomljavanje životinja, a nju je praktikovalo manje od 10% ispitanika (Stepanović, Videnović, & Plut 2009).

Podaci svedoče da deca i mladi nemaju dovoljno podsticaja da ispolje inovativnost i daju inicijativu u svakodnevnom životu. Tokom slobodnog vremena neophodno je mladima omogućiti da se oprobaju u inovativnim aktivnostima, kako bi mogli da ostvare kreativnost. Nedostatak aktivnosti, koje vode pozitivnim životnim obrascima mladih, predstavlja značajan naučni problem i izazov koji se postavlja pred kreatore mera u oblasti omladinske politike (Larson, 2000 prema Krnjajić, 2018).

Kreativno provođenje slobodnog vremena kroz volonterski rad

Kultura slobodnog vremena zavisi od kvaliteta njegovog sadržaja. Kultura slobodnog vremena pokazuje nivo obrazaca koje su određene društvene grupe razvile. Izgrađujući vlastiti stil u kulturnom okruženju mladi nalaze smisao i snagu za buduću organizaciju života (Mlinarević & Gajger, 2003). Značaj mladosti, kao životnog perioda za formiranje društvenog kapitala jedne države, zdravog ponašanja, aktivnog delovanja, inovativnog pristupa i preduzimljivosti, trebalo bi da bude u fokusu svakog društva. Zbog toga je neophodno kontinuirano i sistematsko ulaganje u razvoj mladih. Uspostavljanjem partnerskih odnosa mladih i države kako bi se povećalo aktivno učešće u društvu, podstiče se društvena integracija i obezbeđuje uključenost mladih u razvoj omladinske politike (Nacionalna strategija za mlade, 2015).

Proces uključivanja pojedinca u društvo, po pravilu, traje dok se ne postigne primeran stepen socijalne autonomije, odgovornosti i samostalnosti. Teško je odrediti uzrasnu granicu mladosti, te se i formalna određenja ovog životnog doba razlikuju između institucija Ujedinjenih nacija, Evropske unije i nacionalnih institucija. U svetu postoje različite definicije uzrasnih granica i smatra se da nijedan drugi životni period ne provocira toliko diskusija o uzrasnim granicama (Nacionalna strategija za mlade, 2014).

Zakon o mladima u odeljku *Finansiranje programa i projekata od javnog interesa u oblastima omladinskog sektora* predviđa obezbeđivanje troškova programa i projekata u kojima se „mladi podstiču za aktivno i kvalitetno provođenje slobodnog vremena, negovanje zdravih i bezbednih stilova života, kao i za zadovoljavanje potreba mladih u oblasti kulture” (Zakon o mladima, 2011).

Jedan od prioriteta Nacionalne strategije za mlade je „ostvarivanje potreba i interesa mladih u oblastima omladinskog sektora u jedinici lokalne samouprave”, čija realizacija je planirana kroz stvaranje uslova za aktivno i kvalitetno provođenje slobodnog vremena mladih, bavljenje sportom, negovanje zdravih i bezbednih stilova života, sprovođenje volonterskih aktivnosti, organizaciju obuka, seminara i manifestacija od značaja za zapošljavanje i usavršavanje mladih, kao i za potrebe mladih u oblasti kulture (Nacionalna strategija za mlade, 2015).

Specifični problem, koji je u okviru strategije definisan, jeste da „nadareni i talentovani mladi nisu dovoljno prepoznati i podržani u obrazovanju, usavršavanju i zapošljavanju” (Nacionalna strategija za mlade, 2015). Na osnovu njega je dalje definisan specifični cilj četiri, kao omogućavanje prepoznavanja i obezbeđivanje podrške razvoja potencijala nadarenih i talentovanih. Očekivani rezultati i planirane aktivnosti realizacije ovog cilja kreću se od prepoznavanja i podržavanja nadarenih i talentovanih učenika, razvoja sistema za identifikaciju nadarenih i talentovanih učenika i studenata i razvijanja adekvatnih mehanizama podrške u nerazvijenim, siromašnim devastiranim područjima, do unapređivanja programa podrške stručnog razvoja i usavršavanja, koji omogućavaju nadarenim i talentovanim učenicima i studentima razvoj interesovanja, kreativnosti i inovativnosti. Podsticanje rada sa darovitima, strategijom za mlade je definisano kroz: podršku vannastavnim aktivnostima i saradnjom sa naučnim, kulturnim, sportskim, tehničko-tehnološkim i drugim institucijama, koje pružaju razvojne mogućnosti mladima; nagrađivanjem i stipendiranjem mladih talenata; subvencionisanjem istraživačkog rada mladih talenata; unapređivanjem načina procene znanja mladih, kako bi se omogućilo vrednovanje vrhunskih postignuća u učenju (Nacionalna strategija za mlade, 2015).

Prema Nacionalnoj strategiji za mlade (2015), volonterski rad je osnova civilnog društva i potrebno je promovisati volonterstvo u društvu, posebno kod mladih kao zajedničko zalaganje za dobrobit celokupnom društvu. Slabije interesovanje mladih za ovaj vid angažovanja je primetan i veruje se da je razlog nedostatak slobodnog vremena usled povećanja obaveza. Sa druge strane, mladi su tehnološki veoma obrazovani, inovativni, što u mnogome može pomoći volonterskim servisima u kvalitetnijem pružanju usluga i to može biti jedan od bitnih načina uključivanja mladih u volontiranje (Nacionalna strategija za mlade, 2015).

Prema istraživanju sprovedenom za potrebe izrade Lokalnog akcionog plana za mlade Grada Novog Sada (2019), ističe se nedovoljna participacija mladih u kreiranju kulturnog programa, odnosno aktivnosti za mlade. Samo 1% mladih je učestvovalo u kreiranju kulturnog programa/aktivnosti za mlade (Lokalni akcioni plan za mlade Grada Novog Sada, 2019). Na pitanje šta nedostaje u Novom Sadu da bi se više bavili umetnošću, više od polovine mladih (53%) se izjašnjava da nisu zainteresovani da se više bave umetnošću, 28% navodi da ih sprečava nedostatak finansijskih sredstava, 10,2% navodi da nedostaju kursevi i škole, 5,3% oprema, a 3,5% prostor. U poslednjih 12 meseci 32,9% mladih nijednom nije posetilo bioskop, do 3 puta je posetilo oko polovine mladih (49,7%), a 17,4% je posetilo više od 3 puta. 42,3% mladih u poslednjih 12 meseci nijednom nije prisustvovalo uživom izvođenju (pozorište, koncert, kulturno umetničko društvo). 71,8% mladih nijednom nije posetio muzej, izložbu ili promociju knjige u proteklih 12 meseci (Lokalni akcioni plan za mlade Grada Novog Sada, 2019).

Na osnovu dobijenih podataka u odeljku *Kultura i slobodno vreme mladih* definisan je jedan od strateških ciljeva: „Podsticati kvalitetno provođenje slobodnog vremena mladih povećanjem vidljivosti programa, koji obezbeđuju kvalitetno provođenje slobodnog vremena”. Planirano je da se realizuje kroz: promovisanje kvalitetnog provođenja slobodnog vremena mladih, promovisanje kvalitetnog provođenja slobodnog vremena mladih, uključivanje učeničkih parlamenata u realizaciju projekata i podsticanje programa kvalitetnog provođenja slobodnog vremena kroz učeničke parlamente i podršku programa edukacije indirektnih korisnika koji su u svakodnevnom kontaktu sa mladima (Lokalni akcioni plan za mlade Grada Novog Sada, 2019).

Volontiranje i aktivizam mladih je prepoznat kao posebna oblast Lokalnog akcionog plana za mlade. Rezultati terenskog istraživanja pokazuju da jedan od problema u ovoj oblasti je nedovoljno razvijena podsticajna sredina za razvoj i volontiranje kod mladih.

Najveći udeo mladih u Novom Sadu nikada nije volontiralo u nekoj instituciji ili organizaciji. Većina mladih navodi da je to zato što „nisu zainteresovani”, „ne znaju (zašto)” „nije bilo prilike”, „nemaju vremena”. Sa druge strane, Lokalni akcioni plan za mlade definiše Volontiranje mladih kao preduslov za aktivno i vitalno društvo (Lokalni akcioni plan za mlade Grada Novog Sada, 2019). Strateški ciljevi u ovoj oblasti Lokalnog akcionog plana za mlade Grada Novog Sada je da se: 1. poveća sistematski uticaj na uspostavljanje podsticajnog okruženja za volontiranje i aktivizam; 2. omogući kontinuirana sistematska podrška organizacijama i institucijama da kreiraju i realizuju kvalitetne volonterske programe; 3. razvijaju programi edukacije mladih za sticanje veština i znanja za aktivno učešće u društvu i volontiranje (Lokalni akcioni plan za mlade Grada Novog Sada, 2019).

Veliki broj autora istraživalo je motivaciju volontera u želji da pronađe odgovor na pitanje šta pokreće volontere da volontiraju, a samo nekoliko studija analiziralo je stabilnost volontiranja pojedinca tokom životnog puta (Dawson, Baker, & Dowell 2019). Volontiranje je oblik ponašanja koje se dešava kada pojedinac učini značajnu ličnu žrtvu za drugu osobu u okviru svog slobodnog vremena (Clary et al., 1998). Kao što je definisano, volonterstvo je pomoć i volonteri su pojedinci koji često aktivno traže mogućnosti da pomognu drugima, a njihovo učešće i stepen angažovanja odgovaraju njihovim ličnim potrebama (Clary et al., 1998). Volonterski rad ima različite oblike i značenja u različitim okruženjima.

Na koncept volonterizma snažno utiče istorija, politika, religija i kultura regiona, ali takođe utiče i priroda samih volontera (osobine ličnosti, način života, iskustva itd.) (Papadakis, 2004). Međutim, moguće je identifikovati neke osnovne zajedničke karakteristike koje definišu dobrovoljnu aktivnost: ne bi trebalo da bude obavezujuća, ne postoji materijalna nagrada i potrebno je da doprinosi razvoju društva i pojedinca.

Veliki broj istraživanja odnosio se na motivaciju volontera. Zašto ljudi volontiraju? Zašto bi mladi volontirali? Kako ispoljiti kreativnost putem volontiranja? Volontiranje se posmatra i kao način na koji volonter može razviti veštine, koje bi mogle biti korisne u budućoj karijeri ili pomoći u zapošljavanju i sticanju akademskih bodova (Papadakis, 2004). Funkcionalni pristup volonterizmu (Clary, Snyder i Stukas, 1998) izdvaja šest faktora motivacije volontera:

- vrednosti (da izraze važne vrednosti, npr. altruizam i ljubav);
- razumevanje (da bi stekli nova iskustva, veštine i sposobnosti);
- socijalni faktor (za jačanje društvenih odnosa);
- karijera (za sticanje iskustava i odnosa vezanih za karijeru);
- zaštitni faktor (da bi se smanjila negativna osećanja i lični problemi) i
- razvojni faktor (da bi se postigao lični rast i razvoj).

Osim pružanja pomoći zajednici i rešavanja društvenih i ličnih problema, volonterski rad doprinosi razvoju tolerancije, solidarnosti i zajedništva, povećanju samopoštovanja, dobijanja zahvalnosti i socijalnog odobravanja, kao i sticanju novih iskustava, znanja, veština i poznanstava.

Dakle, volonteri su ljudi koje pokreću različiti motivi. Nagrada koju dobiju baveći se volonterskim aktivnostima nije novac, već zadovoljavanje potrebe za osećajem korisnosti, da su pomogli drugima i sebi. Za sebe dobiju priliku da nauče nešto novo, upoznaju nove ljude, sarađuju s osobama koje dele slične interese i uverenja, učine svoju zajednicu ugodnijom za život, kreativno provedu slobodno vreme, razbiju monotoniju svakodnevnice i isprobaju svoje sposobnosti. Većini volontera za rad ne trebaju posebne veštine, dovoljno je što imaju pozitivan stav, volju za učenjem, kreativnost i fleksibilnost (Bogdanović-Čurić, Ivanišević & Mušinović).

Lokalni volonterski servis kao stožer aktivnosti za kreativno provođenje slobodnog vremena mladih

Lokalni volonterski servis (LVS) je struktura čija je uloga zasnovana na pružanju informacija, izgradnji kapaciteta i pružanje neophodnih resursa za razvoj volontiranja i volonterskih programa na lokalnom nivou. Volonterski servis je program koji omogućava sprovođenje kvalitetnog i organizovanog rada sa volonterima, a svojom realizacijom daje doprinos u podsticanje pozitivnih promena u društvu. (Perić Prkosovački & Prkosovački, 2017)

LVS je program koji s jedne strane brine o interesima volontera, a sa druge strane – o potrebama organizacija i javnih institucija. LVS pomaže u rešavanju problema u lokalnoj zajednici – krenuvši od pretpostavke da uspešnost volonterskih programa zavisi od kvalitetnog i organizovanog rada sa volonterima, uspostavljanjem ovog sistema se povećava uticaj i doprinos volonterskog rada u rešavanju problema u lokalnoj zajednici.

Zadaci lokalnog volonterskog servisa se prepoznaju u:

- uspostavljanju balansa između ponude i potražnje za volonterima: u svakoj lokalnoj zajednici postoji izazov nedovoljne informisanosti o mogućnostima za volontiranje, tako da organizacije i institucije imaju problem u pronalaženju volontera, a LVS kroz svoju strukturu spaja ove dve strane;

- ostvarivanju saradnje sa javnim institucijama i udruženjima: LVS kreira i sprovodi volonterske programe na osnovu identifikovanih potreba lokalne zajednice, potreba korisnika usluga volonterskog rada i interesovanja i potreba volonera;

- pozivanju volontera, evidenciji baze volonterskog rada i obezbeđivanju dobre pripreme, dodatnih edukacija, supervizije, praćenja i vrednovanja volonterskih programa;

- podizanju kapaciteta javnih institucija i nevladinih organizacija sa ciljem uspostavljanja jedinstvenog i organizovanog rada sa volonterima (volonterski menadžment);

- LVS u saradnji sa javnim institucijama i nevladinim organizacijama, promovise i razvija volontiranje, te zajedno sa njima radi na uspostavljanju volonterske politike i mera podrške u saradnji sa lokalnim vlastima (Perić Prkosovački & Prkosovački, 2017).

Novosadski volonterski servis (NVS) je platforma za organizovanje volonterskog rada u Novom Sadu. Nastala je na inicijativu Evropske prestonice mladih 2019. i Evropske prestonice kulture 2022. godine (<https://www.nvs.rs>).

Motiv za kreiranje Novosadskog volonterskog servisa je zadovoljavanje potreba za volonterskim kadrom tokom realizacije aktivnosti prestonica. Međutim, kako volonterski rad pruža mnogo više od isključivo angažovanja ljudskih dobrovoljnih snaga, očekuje se kreiranje stabilnog gradskog volonterskog servisa (Prkosovački Perić & Prkosovački, 2019).

Novosadski volonterski servis pruža podršku svima koji žele da pokrenu određene promene i da u njih uključe građane/volontere. Servis je osim na mlade i kulturu usmeren na organizatore volonterskih aktivnosti u sportu, zdravlju i socijalnoj zaštiti i ekologiju i zaštiti životne sredine.

Novosadski volonterski servis ima tri zadatka kroz koje ostvaruje svoj cilj:

1. Promocija pozitivnih vrednosti volonterskog rada u lokalnoj zajednici;
2. Otvaranje institucija, organizacija i udruženja ka volontiranju;
3. Umrežavanje i formalizovanje saradnje između svih učesnika u volonterskim aktivnostima.

Analizom zadataka Novosadskog volonterskog servisa (i ostalih volonterskih servisa, Perić Prkosovački & Prkosovački, 2017) uvidamo priliku da se volontiranje može promovisati kao jedno od polja za kreativno provođenje slobodnog vremena mladih.

Zaključak

Promocijom pozitivnih vrednosti volonterskog rada u lokalnoj zajednici i uvezivanjem potencijalnih organizatora volontiranja i platforme NVS-a, promovišu se dobre vrednosti društva. Kontekst u kome se nalazi volonterstvo u našem društvu neretko je negativan, praćen mnoštvom stereotipa i predrasuda koji degradiraju njegov značaj i vrednost. Zbog toga je zadatak lokalnog volonterskog servisa i promocija dobrih vrednosti volontiranja; promocija sa ciljem prepoznavanja i vrednovanja volontera u društvu i priznanje njihovog rada i značaja.

Vrednosti koje podstiču na aktivno učešće pojedinca u svom okruženju i proaktivno delovanje, utiču na stvaranje povoljne klime i za podsticanje darovitosti. Ganje navodi u DMGT modelu jedan od katalizatora darovitosti su uslovi okoline (okruženje, ljudi, aktivnosti i događaji) pored intrapersonalnih promenljivih, kao što su motivacija i ličnost, razvojnih procesa i faktora šanse (Subotnik & Jarvin, 2005; Gagne, 2005).

Veliki izazov za uspostavljanje volonterskog rada predstavlja rigidnost institucija odnosno njihova zatvorenost ka volonterstvu (<https://www.nvs.rs>). Kao potencijalni razlog ovakvog stanja je kompleksnost sistema velikih institucija usled čega se javljaju poteškoće u uključivanju volontera i kreiranju volonterskih programa koji bi bili otvoreni i fleksibilni za mlade i njihove potrebe i interesovanja. Lokalni volonterski servis bi trebalo da svojim programom promocije obuhvati i predloži dobrobiti volonterstva, usmeravajući lokalne partnere na edukaciju i usavršavanje veština u oblasti volonterskog menadžmenta.

Umrežavanja učesnika u volonterskom radu na lokalnom i međunarodnom nivou, međusektorska saradnja, povezivanje volontera različitih organizacija izazovi su gotovo svake organizacije koja se bavi volonterstvom (<https://www.nvs.rs>). Uvidamo da to nije prepreka samo u oblasti organizovanja volonterskog rada. Čini da svaka institucija/organizacija koja gaji vrednosti proaktivnog delovanja u svojoj oblasti, teži umrežavanju sa istim ili sličnim pojedincima ili institucijama kako bi zajednički dostigli povoljne rezultate rada.

Potrebno je da se istraže „prostori slobodnog vremena” (Mlinarević & Gajger, 2003). Ono zahteva osetljivost na problem, metodologiju i interdisciplinarn pristup. Vannastavne i vanškolske aktivnosti kao sastavni delovi vaspitno-obrazovnog sistema imaju veliku mogućnost i u organizaciji slobodnog vremena i njegovog kreativnog provođenja.

Ukoliko rekonstruišemo provođenje slobodnog vremena dece i mladih u pozitivnom pravcu, dajemo im spektar dobrih načina i slobodan izbor provođenja slobodnog vremena. Povećali bi se interesi, želja za znanjem, otkivanjem, istraživanjem i kritičkim mišljenjem. (Mlinarević & Gajger, 2003) Volonterstvo može da bude jedan od načina kreativnog provođenja slobodnog vremena.

Literatura

- Andrašević, I. (2015). *Rečnik omladinske politike*. Novi Sad. Napor.
- Bogdanović-Čurić, J. S., Ivanišević, D. Z., & Mušinović, S. H. Motivacija studenata psihologije za bavljenje volonterskim radom. *PUTOKAZI – časopis Fakulteta društvenih znanosti dr. Milenka Brkića, Sveučilište/Univerzitet „Hercegovina”*, 47–56, v. www.fdzmb.org/putokazi.
- De Bruyn, E. H., & Cillessen, A. H. (2008). Leisure activity preferences and perceived popularity in early adolescence. *Journal of Leisure Research*, 40(3), 442.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J., & Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of personality and social psychology*, 74(6), 1516.

- Dawson, C., Baker, P. L., & Dowell, D. (2019). Getting into the 'Giving Habit': The dynamics of volunteering in the UK. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30(5), 1006–1021.
- Dumazedier, J. (1963). *Vers une civilisation du loisir?* Éditions du seuil.
- Đorđević, J., & Đorđević, B. (2016). *Priroda darovitosti i podsticanje razvoja*. Beograd: SAO. <http://www.sao.org.rs/documents/2016/Priroda%20darovitosti%20Djordjevic%20-%20Djordjevic.PDF>.
- Erceg, M. (2015). *Sadržaji interneta i slobodno vrijeme djece i mladeži osnovnoškolske dobi* (Doctoral dissertation, University of Split. University of Split, Faculty of science. Department of Polytechnics.)
- Etzion, D., Eden, D., & Lapidot, Y. (1998). Relief from job stressors and burnout: reserve service as a respite. *Journal of Applied Psychology*, 83(4), 577.
- Fratrić, J. (2019). Uloga slobodnog vremena u radnom ponašanju zaposlenih. *Zbornik radova Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu*, 34(07), 1291–1293.
- Gagné, F. (2005). From gifts to talents. *Conceptions of giftedness*, 2, 98–119.
- Gojkov, G., & Stojanović, A. (2014). Kompetencije učitelja za identifikaciju i rad sa darovitim učenicima 3. *Kompetencije učitelja za identifikaciju I*, 7.
- Grandić, R., & Letić, M. (2009). Stanje, problemi i potrebe u području brige o darovitim učenicima u našem obrazovnom sistemu. *Zbornik 15*, 232–243. <http://www.uskolavrsac.edu.rs/Novi%20sajt%202010/Dokumenta/Izdanja/15%20Okrugli%20sto/Grandic,%20Letic%20-%202019.pdf>.
- Heller, K. (2002). *The international handbook of giftedness and talent*. Amsterdam: Elsevier.
- Hunter, J. P., & Csikszentmihalyi, M. (2003). The positive psychology of interested adolescents. *Journal of youth and adolescence*, 32(1), 27–35.
- Joksimović, M. B. (2018). Organizacija dodatne nastave – podrška razvoju darovitih učenika. *Zbornik 23*, 141–156. http://www.uskolavrsac.edu.rs/Novi%20sajt%202010/Dokumenta/Izdanja/23%20Okrugli%20sto/15%20-%20Joksimovic_B.pdf.
- Jolly, J. L. (2009). A resuscitation of gifted education. *American Educational History Journal*, 36(1/2), 37.
- Koković, D. (2006). *Način života i slobodno vreme: fenomenologija slobodnog vremena*. Novi Sad: Tims – Fakultet za sport i turizam
- Krnjaić, Z. (2018). *Pozitivan razvoj mladih: Podsticaj razvoju kreativnosti 2*.
- Milgram, R. M., & Hong, E. (1999). Creative out-of-school activities in intellectually gifted adolescents as predictors of their life accomplishment in young adults: A longitudinal study. *Creativity Research Journal*, 12(2), 77–87.
- Miliša, Z. i Bagarić, M. (2012). Stilovi ponašanja i vrijednosne orijentacije. *MediAnali*, 6 (12), 68–104. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/109959>.
- Mlinarevic, V., & Gajger, V. (2003). Slobodno vrijeme mladih – prostor kreativnog djelovanja. U: (Martinčić, J.; Hackenberger, D., ur.) *Međunarodna kolonija mladih Ernestinovo : zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem* (str. 43–58). Osijek: HAZU, Zavod za znanstveni i umjetnički rad.
- Mojza, E. J., Sonntag, S., & Bornemann, C. (2011). Volunteer work as a valuable

leisure-timeactivity: A day-level study on volunteer work, non-work experiences, and well-being

at work. *Journal of occupational and organizational psychology*, 84(1), 123–152.

- Mönks, F. J., & Katzko, M. W. (2005). Giftedness and gifted education. *Conceptions of giftedness*, 2, 1
- *Nacionalne Strategije za mlade za period od 2015. do 2025. godine* („Sl. glasnik RS”, br. 22/2015). Dostupno na <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2015/22/1/reg>.

- Olszewski-Kubilius, P., & Lee, S. Y. (2004). The role of participation in in-school and outside-of-school activities in the talent development of gifted students. *Journal of Secondary Gifted Education, 15*(3), 107–123.
- Perić Prkosovački, B., Prkosovački, V., (2017). Volonteri pomeraju granice. Od A do Š o volontiranju. Zaječar. Timočki omladinski centar. Dostupno na: <http://4volunteering.org/wp-content/uploads/2018/03/AtoZ-Final.compressed.pdf>.
- Pešić, J., & Videnović, M. (2017). Slobodno vreme iz perspektive mladih: kvalitativna analiza vremenskog dnevnika srednjoškolaca. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja/Journal of the Institute of Educational Research, 49*(2).
- Petrović, J., & Zotović, M. (2010). Isti ili drugačiji: Slobodno vreme mladih u Vojvodini i u svetu. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke, 130* (73–88).
- Plucker, J. A., & Barab, S. A. (2005). The importance of contexts in theories of giftedness. *Conceptions of giftedness, 201–216*.
- Pljakić, G. (2014). Kultura korišćenja slobodnog vremena. *Tims. Acta: naučni časopis za sport, turizam i velnes, 7*(2), 163–170.
- Papadakis, K., Griffin, T., & Frater, J. (2005). Understanding volunteer' s motivations. In *Proceedings of the 2004 Northeastern Recreation Research Symposium* (pp. 321–326).
- Prkosovački, V., Perić Prkosovački, B. (2019). *Volunteering. A handbook on volunteering*. Novi Sad. Fondacija 2021; dostupno na: <https://www.nvs.rs/docs/A%20handbook%20on%20volunteering%20NVS.pdf>.
- Smith, M. (1980). *Creators not Consumers*. London: NAYC Publications. Dostupno na <http://infed.org/archives/creators/index.htm>.
- Sonnentag, S., & Bayer, U. V. (2005). Switching off mentally: predictors and consequences of psychological detachment from work during off-job time. *Journal of occupational health psychology, 10*(4), 393.
- Stepanović, I., Videnović, M., & Plut, D. (2009). Obrasci ponašanja mladih tokom slobodnog vremena. *Sociologija/Sociology: Journal of Sociology, Social Psychology & Social Anthropology, 51*(3).
- Sternberg, R. J., & Davidson, J. E. (Eds.). (2005). *Conceptions of giftedness*. Cambridge University Press.
- Subotnik, R. F., & Jarvin, L. (2005). Beyond expertise. *Sternberg, RJ & Davidson, JE (2005), Conceptions of giftedness, 343–357*.
- Tannenbaum, A. J. (2000). Giftedness: The Ultimate Instrument for Good and. *International handbook of giftedness and talent, 447*.
- VanTassel-Baska, J. (2005). Gifted programs and services: What are the nonnegotiables? *Theory into practice, 44*(2), 90–97.
- Winner, E. (2000). The origins and ends of giftedness. *American psychologist, 55*(1), 159.
- *Zakon o mladima*, „Sl. glasnik RS”, br. 50/2011.

Bojana Peric Prkosovacki
 Faculty of Medicine
 University of Novi Sad
 Faculty of Engineering "Mihajlo Pupin"
 University of Novi Sad
Snezana Babic-Kekez
 Faculty of Science,
 University of Novi Sad

LEISURE TIME AND GIFTEDNESS

Summary: In this paper, we research how children and young people spend their leisure time, regarding what are the patterns of behavior of young people during their leisure time. What are giftedness, talent, and what is the connection between creative spending leisure time and encouraging giftedness of children and young people. By analyzing the contemporary literature, we realized that one of the behavior patterns of young people in their free

time is the voluntary engagement. The results on this phenomenon are modest and thus the idea of this paper becomes even more interesting. Further, we presented volunteering as one of the ways of creative spending of leisure time of young people. We have presented some of the systems for organizing volunteer work. We believe that by promoting good examples of volunteer engagements of young people as a creative leisure time, we would promote volunteering as another field of work where giftedness is encouraged. Networking of formal institutions, informal groups and volunteer services seems to be an opportunity to expand support in the development of gifted children and youth.

Key words: giftedness, creativity, talent, leisure time, volunteering.